

lésen működik egyetemi könyvtár 638 000 m²-nyi alapterületen, 65 000 ülőhellyel, amit 2000-ig 35 000-rel (53%) kívánnak növelni.

A fenti tények, fejlődési tendenciák felidézésével igazoltan vélem azt a feltevést, hogy az egyetemi könyvtáraknak nemcsak jelenük van, hanem a közeljövő is ígéretes számukra. Ezért indokolt a könyvtárépületekkel kapcsolatos hazai gondok elemzése és a – bár szerény – fejlődés szükségességének kinyilvánítása.

Annál is inkább, mert

- Magyarországon folyamatosan emelkedik a rendes nappali hallgatók száma, 1974-től 1994-ig a növekedés 56,4%-os (1974-ben 39 903; 1994-ben 61 309);
- az átalakulóban lévő felsőoktatás nem tudja időben produkálni a tankönyveket, így a tananyagot lefedő szakirodalom szóródása igen nagy;
- az új média egyelőre csak könyvtárak útján használható;
- az információhordozók drágák, és folyamatosan növekszik az árak;
- rosszabbodnak a hallgatók lakásviszonyai.

Mindezek a könyvtárak használatára, fokozott igénybevételére készítik a hallgatókat. A könyvtár használatát fokozza még a doktoranduszképzés könyvtári igényessége, és a nem elhanyagolható számú külső olvasó.

Egyetemi könyvtárépítés külföldön és Magyarországon

Századunk elején addig soha nem tapasztalt lendületbe jött a kutatás, és vele összefüggésben a felsőoktatás. A nagyarányú fejlődés egyetemi könyvtárak építésében is megmutatkozott. Alig fejeződött be az I. világháború, Nagy-Britanniában szinte könyvtárépítési láz szállta meg az egyetemi városokat. Néhány példa az új épületekre:

Leicester:	1919	Cambridge:	1934	Sheffield:	1959
Bristol:	1923	Southampton:	1935	Birmingham:	1959
London:	1925	Manchester:	1937	stb.	
Newcastle:	1926	Liverpool:	1938		
Oxford:	1927	Glasgow:	1939		
Nottingham:	1928	Oxford:	1940		
(Pauza a gazdasági világválság háború miatt)					

A lebombázott Németországban nemcsak újjáépítettek néhány könyvtárat, hanem számos új egyetemet alapítottak, és mindenütt pompás könyvtárat is építettek mellé. Az első könyvtárat Saarbrückenben emelték 1954-ben 5300 m² alapterülettel. Azután egyre több és egyre nagyobb

épület nőtt ki a földből az egyetemi campusokon. (Például Bonn, 1961: 9564 m²; Hannover, 1965: 13 700 m²; Frankfurt a M., 1967: 18 529 m²; Regensburg, 1979: 17 988 m²; Göttingen, 1983: 47 059 m².) De új egyetemi könyvtárakat építettek a szomszédos Ausztriában (Graz, Bécs), a hollandiai Leidenben, vagy Finnországban Helsinkiben, Tampereben. És hosszan sorolhatnánk még.

Az I. világháborút követően – a II. világháborútól akadályoztatva ugyan, de – óriási könyvtárépítkezések zajlottak le európai környezetünkben, s folynak mindmáig az egyetemeken.

Mi történt hazánkban? A mai helyzet jobb megértése céljából röviden vissza kell tekintetnünk könyvtári kultúránk alakulására.

A magyar könyvtári kultúrának ezeréves múltja van. A könyvtárkultúra részeként a könyvtárépítészet is létezett. Pannonhalmán, ahol 1001-ben megalapították az első könyvtárat, a kolostor egyik vastag falában képezték ki szekrényszerű üreget könyvtárolás céljából. *Csapodi Csaba* kutatásai nyomán tudjuk, hogy *Vitéz János, Mátyás* nevelője a 15. sz. közepén Váradon, a püspöki palotában nagy könyvtárat tartott fenn. A teremkönyvtárban bonyolította le tudományos, diplomáciai és politikai ügyeit, fogadta a vendégek csoportjait. A budai várban Mátyásnak annyi könyve volt, hogy az első terem mellett egy másikat is kellett nyitni. A 16–19. században sok szép könyvtárat építettek. A katolikus egyház (Pannonhalma, Esztergom, Zirc, Eger, Pécs), a reformáció (Debrecen, Sárospatak, Pápa) és a főurak (*Telekiek, Festeticsek, Rádayak, Széchenyiek* stb.) nem sajnálták a pénzt.

Hogyan illeszkednek ebbe a folyamatba az egyetemi könyvtárak?

A *Pázmány Péter* által 1635-ben Nagyszombatban alapított egyetem kezdő tanévétől fogva folyamatos és fejlődő a hazai felsőfokú képzés. Vannak ugyan adatok arra, hogy a középkorban három egyetem is létezett Magyarországon (Pécsett 1367-ben *Nagy Lajos*, Óbudán valamikor a 15. sz. első harmadában *Zsigmond*, Pozsonyban 1465-ben *Vitéz János* alapított egyetemet), de a folyamatoságot a nagyszombatitól számíthatjuk. A művelődési tárcához tartozó egyetemek utolsó tagját, az orvostovábbképző egyetemet 1987-ben alapították.

Ha a könyvtárépületekkel való ellátottságot tekintjük, akkor a kép nem éppen szívdertítő. A ma működő 25 egyetem közül csak 4 egyetem számára készült önálló épület (1876: ELTE, tervező *Skalnitzky Antal*; 1909: BME, tervező *Pecz Samu*; 1969: ME, tervező *Tolnay Lajos*; 1978: EFE, tervező *Kiss Imre*). A többi 21, vagyis a többség számára soha nem építettek önálló könyvtárépületet. Talán a maga korában ideális elhelyezést nyert az egyetemi főépületben a KLTE könyvtára, amely azonban az egyetem fejlődésével nem tudott lé-

pést tartani, s különösen szűknek bizonyult a II. nemzeti könyvtár funkciója számára. A debreceni és a szegedi orvosegyetemi könyvtárakat polgárcsaládok házaiba szorították be. Másutt később adtak tereket a könyvtáraknak. A nagyobb egyetemeken azonban az utóbbi 20–30 évben mutatkozott némi fejlődés, mert szép kari és intézeti könyvtárak jöttek létre (pl. ELTE, BME, KLTE, JATE stb.). Más könyvtárakban átépítéssel, bővítéssel, modernizálással próbáltak enyhíteni vagy javítani a mostoha körülményeken (pl. JPTE, VE, BKE, GATE, ÁOTE).

Gondjainknak történeti okai vannak, amely okok az egyetemek alapításával és helyzetével vannak összefüggésben. Két jelenségre kell rámutatni. Az egyik az, hogy az USA-ban, Angliában, Németországban, Skandináviában campusokon elhelyezett egyetemeket hoztak létre, rendszerint a városok peremén, nagy kiterjedésű területeken. A másik az, hogy az egyetemek zöme, különösen Németországban a II. világháború után épült, így igen korszerű létesítmények jöttek létre, beleértve a nagy befogadóképességű könyvtárakat is.

Ezzel szemben Magyarországon a 25 egyetem születési adatai a következők:

- a 17. században 1 egyetem,
- a 18. században 4 egyetem,
- a 19. században 8 egyetem,
- a 20. században 12 egyetem

kezde meg működését, de a II. világháború után mindössze 3 egyetemet alapítottak: 1945-ben a Gödöllői Agrártudományi Egyetemet, 1949-ben a Veszprémi Egyetemet, és 1987-ben a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetemet. A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem alapítását 1948-tól, a Miskolci Egyetemet 1949-től is számítják, de a két egyetemnek ekkor már évszázados történelmi múltja volt. Az európai egyetemi építkezések jó részét az 1960-as és az 1970-es években zajlottak le, akkor, amikor Magyarországon egyetlen egyetemet sem alapítottak. Mivel az egyetemek zöme régebbi alapítású, ezért a belvárosokban épültek, nem alakultak ki a campusok, ahol a fejlesztés könnyebben megoldható. Igazából csak a Miskolci Egyetem működik modern campuson, 80 hektárnyi területen. Bizonyos megszorításokkal campus jellegűnek tekinthető a Budapesti Műszaki Egyetem, a Debreceni Orvostudományi Egyetem, a Kossuth Lajos Tudományegyetem és az Erdészeti és Faipari Egyetem elhelyezése is. Ez összesen 5 egyetem, s közülük 3 kapott önálló könyvtárépületet.

Egyébként a 25 könyvtár összesített főbb adatai a következők: a könyvek száma 13 567 000 kötet, a nappali tagozatos hallgatók száma (1994. szept.) 61 209, az olvasótermi férőhelyek száma 4192, egyidejűleg leültethető a hallgatók 6,8%-a.

A négy önálló könyvtárépület összalapterülete 15 427 m² (ELTE: 2000 m²; BME: 4400 m²; ME: 7610 m²; EFE: 1417 m²). Az átlag 3857 m². A találmásra kiválasztott 16 külföldi (12 német, 2 osztrák, 2 finn) könyvtár átlagos alapterülete 13 606 m².

A négy önálló egyetemi könyvtár egyéb mutatói:

Intézmény	Hallgatók száma	Olvasóterem (m ²)	Ülőhelyek száma	1 hallgatóra eső olvasótermi alapterület (m ²)	1 ülőhelyre eső olvasótermi alapterület (m ²)
ELTE	9000	250	400	0,03	0,62
BME	7800	402	440	0,05	0,91
ME	5570	2702	460	0,48	5,87
EFE	640	387	182	0,60	2,12

22 külföldi könyvtár átlaga:

22	325 454	159 959	16 238	0,5	10
----	---------	---------	--------	-----	----

Ebben a 22 külföldi egyetemi könyvtárban egyidejűleg leültethető a hallgatók 5%-a; a 25 magyar egyetemi könyvtárban 6,8%-a, azonban a külföldi könyvtárakban egy székhez 10 m²-nyi olvasótermi terület csatlakozik, e négy hazaihoz átlagosan 2,38 m². A mutatószámokból kiderül, hogy a külföldi könyvtárakban a szabadpolcos állomány óriási, nálunk elenyésző. A külföldi könyvtárakban 50–600 ezer kötet van szabadpolcon, Miskolcon a legnagyobb olvasóteremben is csak mindössze 16 ezer. (A korszerű szabadpolcos rendszerek kialakításának persze nem csak alapterületi feltétele van; beszerzési konzekvenciái is vannak.)

Hasonló gond van a raktári kapacitással is. Jelenleg a 25 könyvtárban 280 000 kötet befogadására van üres hely, ami könyvtáranként átlagosan 11 600 kötetet jelent, időben számítva 1,7 évet. De 7 könyvtárban egy centiméternyi üres polcot sem lehet találni.

A bajok nem csak az egyetemi könyvtáraknál szorítanak. A nagykönyvtárak hasonló sorsa is aláátamasztja az aggodalmakat.

A 10 országos nagykönyvtár (OSZK, MTAK, OGYK, OPKM, OMIKK, OIK, MEDINFO, KSHK, OMgKDK, FSZEK) alapításának két végpontja között feszülő, vagy inkább behajló húzal 154 évet ível át időben: OSZK: 1802, Országos Idegennyelvű Könyvtár: 1956. Ha az időtartamot napjainkig nyújtjuk, akkor a történés (nem történés) 192 évre nyúlik, vagyis majdnem két évszázadra. A két évszázadban valamennyi könyvtár sorsa közös abban, hogy hosszú idő alatt egyik könyvtár számára sem terveztek, nem építettek a rendelkezésnek, a szakmai igényeknek megfelelő könyvtárépületet. Ezt a megállapítást mint tény alapvetően nem tagadhatja le, nem védheti ki a nemzeti

könyvtár 1986-ban történt viszonylag jó, de inkább reprezentatív, mintsem szakmai szakszerűsége valló elhelyezése. Mert mellette ott van a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nyomora, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum irodaház sarkába kényszerítve stb.

Nem igaz, hogy a kormányzati tényezők akár a múlt században ne lettek volna tájékozottak könyvtárépítési ügyekben. A *Pallas Nagylexikon* 1895-ben kiadott 10. kötete 912. oldalán a *könyvtár-tárlat* szócikk egyik bekezdése így szól: „A könyvtár-épületnél figyelembe kell venni, hogy száraz talajon és lehetőleg minden oldalról szabadon álljon; ez által a tűzbiztonság növekedik, a szellőztetés könnyebb, a termék világítása célszerűbb, s hely is marad a további építkezésekre, ha a könyvtár szaporodik”.

A kép további megvilágítása végett szólni kell a közművelődési könyvtárépítkezésekről is, különösen a II. világháborút követő időszakról, mert ott kedvezőbb a helyzet és a mai állapot. A közművelődési rendeltetésű könyvtárak létesítését megalapozta a 8720–2–33/1952. Np.M. ut. a könyvtárügy fejlesztése címen. Épületek emelését és átalakítását előmozdította továbbá az 1956-os és az 1976-os könyvtári tvr. is. A könyvtárosok ez irányú küzdelmét szerencsésen segítette eredményre a ki-harcolt építési normatíva is. Felépült 11 új megyei könyvtár (Békéscsaba, Kaposvár, Miskolc, Nyíregyháza, Salgótarján, Szeged, Szekszárd, Szombathely, Szentendre, Tatabánya, Zalaegerszeg) megyei székhelyeken. Jelenleg épül egy könyvtár Kecskeméten.

A 12 új épület összalapterülete kb. 42 000 m². Viszonylag tűrhető körülmények között dolgozik két könyvtár átalakított épületben: Pécs és Veszprém. Eddig nem sikerült jó megoldást találni 5 megyeszékhelyen: Debrecenben, Egerben, Győrben, Székesfehérváron és Szolnokon. Eközben szép városi könyvtárak is épültek, pl. Balassagyarmaton, Dunaújvárosban, Győrben. Sőt igen szép falusi könyvtárak is létesültek, hol új épületben, hol átalakított patinás, régi épületekben, pl. Devecser (Veszprém m.), Medgyesháza, Biharugra (Békés m.) és Csokonavisonta (Somogy m.). A fejlődés tehát számottevő volt, nem úgy, mint az országos szakkönyvtárak és az egyetemi könyvtárak tekintetében. De a mi ellenérzéseink nem ide irányulnak, mert valójában örülünk az eredményeknek. *Másról van itt szó.* A felsorakoztatott tényanyagok és a megvilágított összefüggések kényszerűen kimondatják velünk, hogy a hazai gazdaság fejlődésével foglalkozó (és azért felelős) politika, a tudománypolitika, a felsőoktatás-politika, a humán erő értékeit kezelő politika 100 éven keresztül az egyetemek sajátos értékeit nem volt képes felismerni, fejleszteni és integrálni a haladás javára. A történet és a mai helyzet

különös ironiája, hogy az egyetemi könyvtárak – sokrétű feladataik ellenére – a sanyarú sorsú egyetemeken belül is a perifériákon tengődnek. Némely egyetemi könyvtár elhelyezése, működésének épületfeltételei tűrhetetlenek!

A fejlesztési igények összefoglalása

A fejlesztési igényeket tömören az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- 1995 és 2002 között kb. 52 000 m² alapterületet kell növelni a könyvtári rendeltetésű épületeket.
- Új épületet kell építeni Debrecenben a KLTE és a DOTE számára (külön-külön), Szegeden a JATE és a SZOTE számára (külön-külön), Budapesten az ELTE természettudományi kari könyvtára számára és a BKE számára (ha mostani épülete egyházi tulajdonba kerülne).
- A többi könyvtárban sürgős bővítésekre van szükség. Ezek költségigénye kb. 3,6–5 milliárd Ft (70 000–100 000 Ft/m²).

Ezek az igények messzemenően visszafogottak, de reálisak. A könyvtárak vezetői tisztában vannak a gazdasági, pénzügyi lehetőségek korlátaival. Jól tudják valamennyien, hogy a növekvő hallgatói létszám befogadásához tanulmányi épületeket, kollégiumi lakóépületeket, és egyéb kiszolgáló helyiségeket kell építeni. Ugyanakkor súlyos szakmai felelősség hárul rájuk az információs szolgáltatóképesség fenntartásában és fejlesztésében. Ez a szakmai felelősség fogalmaztatja meg velük az építési szükségleteket. Remélhetőleg a fenntartók és a főhatóság, valamint a pénzügyi kormányzat is egyetért abban, hogy a könyvtárak fejlesztése része, sőt lényegi része az egyetemi fejlesztésnek.

Irodalom

- Annuaire des bibliothèques universitaires et des grands établissements 1991. Paris, 1993. 100 p.
- Bibliotheken bauen und führen. München–New York–London–Paris, 1983. KG Sauer. 411 p.
- The British Library Document Supply Center. Facts & Figures 1993/94. April 1994.
- CSAPODI Cs.–CSAPODINÉ GÁRDONYI K.: Bibliotheca Corviniana. Bp. Helikon, 1990. 563 p.
- DÉSI A.: A háború és béke számítógépről. Frankfurt tanulsága: virágzik a hagyományos könyvüzlet. = Népszabadság, 1994. okt. 20.
- GLOTZ, P.: Technische Kommunikationsvielfalt und die Zukunft der Information. = Nachrichten für Dokumentation, 45. köt. 4. sz. 1994. p. 213–219.
- HARSÁNYI A.: Német könyvtárak. Bp. OSZK, 1942. 31 p.
- Jahrbuch der deutschen Bibliotheken. Band 55. Wiesbaden, Harrassowitz, 1993. 573 p.

McLUHAN, M.: The Gutenberg Galaxy: the making of typographic man. Toronto, University of Toronto Press, 1962. 293 p.
MITTLER, E.: Bibliothek im Wandel. Heidelberg, 1989. 296 p.
NAGY E.-ZSIDAI J.: A Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára. Miskolc, 1971. 80 p.

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen. Göttingen, 1993. 97 p.
OCLC Newsletter March/April 1994.
THOMPSON, A.: Library buildings of Britain and Europe. London, Butterworths, 1963. 326 p.
Universitätsbibliothek der Technischen Universität Graz. Jahresbericht, 1992. Graz, 1993. 60 p.

Rendezvénynaptár

TELECOM '95 kiállítás, fórum és könyvvásár

Genf, 1995. október 3–11.

Szervező: TELECOM '95 Secretariat International
Telecommunication Union
Place des Nations
CH-1211 Geneva 20
Tel.: +41 22 7306161
Fax: +41 22 7306464
E-mail: telecominf@itu.ch

Info Business Bucharest, nemzetközi üzleti információs kiállítás

Bukarest, 1995. október 25–27.

Szervező: Chamber of Commerce and Industry of Romania
Business Information Centre
4, Expozitiei Blvd.,
Bucharest
Tel.: +40 1 312-78-45
Fax: +40 1 312-96-61

47. Frankfurti Nemzetközi Könyvvásár

Frankfurt, 1995. október 11–16.

Szervező: P.O.Box 10-01-06
Reineckstrasse 3
6000 Frankfurt, am Main 1
Tel.: +49 692 1020
Fax: +49 692 102227

Könyv- és könyvtári vásár '95

Göteborg (Svédország), 1995. október 26–29.

Szervező: Bok and Bibliotek
P.O.Box 5222
S-402 24 Goteborg
Tel.: +46 31 819655
Fax: +46 31 209103

EUSIDIC éves konferencia

Hollandia, 1995. október 17–19.

Szervező: The European Association of Informations Services
P.O.Box 1416
L-1014 Luxembourg
Tel.: +352 250 750220
Fax: +352 250 750222

DAT '95 a Magyar Adatbázisforgalmazók 5. Konferenciája és Kiállítása

Budapest, 1995. november 6–9.

Szervező: Magyar Adatbázisforgalmazók Szövetsége
1012 Budapest, Kuny Domokos u. 13.
Tel.: 202-2998
Fax: 202-2894

Kifejlesztés vagy megújulás: az elektronikus információ 25 éve

Noordwijk aan Zee (Hollandia), 1995. október 17–19.

Szervező: Eusidic
P.O.Box 1416
L-1014 Luxembourg
Fax: +352 250 750 222

Biblioteka'95 nemzetközi könyvvásár

Bratislava, 1995. november 9–13.

Szervező: Anna Kleinmannová
Incheba Joint Stock Co.,
Viedenská cesta 7.
852 51 Bratislava
Slovak Republic
Tel.: +42 7 80-21-35
Fax: +42 7 58-11-665

Nemzetközi kémiai információs konferencia és kiállítás: Információ a vegyészetben és a kémiai szabadalmak

Nimes (Franciaország), 1995. október 23–25.

Szervező: Infonortics Ltd.
9a High St,
Calne, Wilts, SN11 OBS
Tel.: +44 1249 814584
Fax: +44 1249 813656

Online '95, 19. Nemzetközi Online Információs Találkozó

London, 1995. december 5–7.

Szervező: Learned Information Ltd.
Woodside Hinksey Hill
Oxford OX1 5AU
Tel.: +44 1865 730275
Fax: +44 1865 736354